

Borgerhjemmet der endte som gadegennembrud

I 1961 gik der hul på "Karussedam-bylden"

De fleste går der af og til - på vej til og fra Enghaven. Det er også vejens navn fra Østergade og nordpå; sydover kaldes den lille stump vej stadig for Brostræde, indtil den munder ud i Brotorvet. Hvor Østergades østvestlige forløb af huse nu således er brudt af vejen, lå indtil 1961 et solidt byhus, der mod vest grænsede op til Holstebros brugsforening fra 1933 - her blev senere sparekasse - og mod øst til bogbinder Sørensens ejendom. Ejendommen med adressen Østergade 9 på matrikelnummer 33 endte således som et gadegennembrud, men havde forinden gennem flere generationer været hjem, værksted og butik for velrenommerede håndværksmestre.

Et kønt syn var det ikke ligefrem, da man i sommeren 1961 havde nedrevet Østergade 9. Et af velfærdsstatens vigtigste skilte - P-skiltet - viste nu bilisterne den nyåbnede vej om til parkeringspladserne i Enghaven.

Gadegennembruddet i sommeren 1961 - det var i juli måned - var ikke udtryk for en spontan kommunal handling. Faktisk havde byrådet gentagne gange i de forudgående årtier drøftet en åbning ind til det grønne område bag ved Nørregade og Østergade, som mange dengang endnu kaldte for Karussedammen. Endnu stod de høje lindetræer omme bag ved husene, plantet af de engelske krigsfanger, som under Napoleonskrigene gravede dammen, som gav området navn. Sagen om offentlig erhvervelse af området med henblik på etablering af parkeringspladser her og derefter åbning af en kørevej ind i til disse havde efterhånden udviklet sig til et helt kompleks, som derfor i

folkemunde blev kaldt for "karussedam-bylden". Den byld gik der således endelig hul på i sommeren 1961, hvorefter Karussedammen snart ændrede navn til Enghaven.

Østergade 9's flere hundrede år lange historie som et af de gamle hjem i Østergade var definitivt til ende. Allerede i 1801 lå her et grundmuret hus med tegltag - formodentlig opført efter den sidste store brand i Østergade i 1794. En længe bagud mod Enghaven i bindingsværk rummede stald og tørvehus. I 1801 boede postrytter Jens Thye i huset. Blandt senere beboere i 1800'erne kan nævnes sadelmager Ove Svenningsen, madame Krysing og karetmager Ole Nielsen. Så i 1894 skete der noget på matrikelnummer 33.

Interiørbilleder fra almindelige borgerhjem i Holstebro først i 1900'erne er sjældne. Her ses skomagemester Bachs spisestue med det obligatoriske chatol for endevæggen. Lampen og dugen med frynser er så tidstypiske som noget, akkurat som bakkerne ophængt i broderede bånd. Som det ses var også porcellænsplatter ved at vinde indpas.

Skomagemester Bach bygger i 1894

Det var skomagemester Anders Larsen Bach, som i 1894 lod den ejendom opføre, der kom til at stå indtil nedrivningen i 1961. Han var nødt til at låne til finansiering af nybyggeriet, så den 1. oktober 1894 mødte redaktør V.F. Welsch op hos Bach som repræsentant for den jyske kreditforening, der bevilgede bygherren et lån på 8.500 kroner. Det var et solidt hus i to etager med skifertag, indrettet med beboelseslejlighed på første sal og to butikker i stuen med fælles indgang fra Østergade. En af butikkerne var en tid udlejet til barmester Jespersen. Bag Bachs egen butik var der indrettet kontor med kakkelovn - den slags luksus var slet ingen selvfølge. Bachs lejlighed på 1.sal var indrettet med to værelser til gaden - hver med to fag vinduer - til gården var der gang og køkken med det obligatoriske støbejernskomfur. Lofterne var gipsede med stukornamenter, og de nyferniserede bræddegulve understregede indtrykket af solid borgerlighed. En trappe førte videre op på loftet, hvor der var

indrettet fire værelser - heraf et med kvistvindue ud mod Østergade. Her i kvistværelset var der ligeledes gipsede lofter, og da der også var installeret en kakkelovn, kan man formode dette værelse har været skomagerfamiliens soveværelse.

Skomagermester Bachs ejendom først i 1900'erne. Butikken til venstre havde han udlejet til barbermester Jespersen, medens der i en af ejendommens sidelænger var etableret et blikkenslagerværksted, som man kom ind til gennem porten.

I facadens østlige del gik en port ind til gården, hvor der lå to sidebygninger, som bl.a. rummede vaskehus med grubekedel og to retirader - altså lokummer. Her i gården havde Bach en tid også lejet lokaler ud til en blikkenslager. I gården var endvidere en brønd med pumpe, som "afgiver godt og tilstrækkeligt Vand", som der står i kredtforeningspapirerne. Grundvandet stod højt her, fordi en lille bæk havde sit forløb fra Nørregade gennem Enghaven parallelt med Østergade, inden den løb ud i Storåen omtrent hvor Harrowbygningen ligger i dag. Bach kunne således være ganske godt tilfreds med sit nyopførte hus, der tilmed lå lige midt for, når man over Storbroen sydfra kom ind til Holstebro.

Ejendommen ændredes gennem tiden med de skiftende behov nye ejere havde. Sadelmager Gravengaard lod således tilføje endnu et par kviste ud mod Østergade i forbindelse med, at han indrettede to udlejningslejligheder i tagetagen. Og i 1948 lod han baghuset bygge op i to etager, for på den måde at opnå den nødvendige plads til sadelmagerværkstedet, som han lod indrette på første sal, mens lageret var i stueetagen.

Skomagermesteren fra Mors

Skomager Anders L. Bach var morsingbo, født i 1851 i Nykøbing, hvor faderen var arbejdsmand. Bach var således en "selfmade" mand, der via svendebrev formåede at arbejde sig op i den vestjyske handelsbys borgerskab. Svend blev han i 1871, og den 4.marts 1877 etablerede han sig som selvstændig i Holstebro. Han begyndte i lejede lokaler, hvor Danmarksgade nu munder ud i Nørregade. Samme år giftede Anders Bach sig med en pige fra Holstebro, Agnete Marie Nielsen, født i 1850 som datter af karetmager Ole Nielsen og Kirstine Jørgensen.

Skomagermester Bachs ejendom først i 1900'erne. Butikken til venstre havde han udlejet til barbermester Jespersen, medens der i en af ejendommens sidelænger var etableret et blikkenslagerværksted, som man kom ind til gennem porten.

Bach skulle vise sig at være en håndværker af den allerede dengang gammeldags type, for som der stod i hans nekrolog: "Sjuskeri og Uordholdenhed fandtes ikke i denne Haandværkers Forretning, hvor den gamle Vending om god og reel Betjening var andet end en smuk Reklamefrase". Derfor fik skomagermesteren i Østergade efterhånden opbygget en stor kundekreds, der sikrede familien gode økonomiske kår, hvilket bl.a. udmøntede sig i byggeriet i 1894. Ejendommen Østergade 9 havde A.L. Bach overtaget efter svigerfaderen, karetmager Nielsen.

Skomagermester Bach engagerede sig på mangfoldig vis i byens liv. I mange år - 1895-1916 - var han kasserer i Holstebro Industri- og Haandværkerforening; han sad i Teknisk Skoles bestyrelse, ligesom han ved sin død i 1920 var formand for Holstebro Skomagermesterforening.

Også Holstebro Spareforening var den dygtige skomager en tid formand for. Denne forening, som var stiftet i 1884 og endnu eksisterede op i 1920'erne, havde til formål hvert år op mod jul at uddele pengebeløb til de, som i årets løb havde indskudt penge. Spareforening var således en forgænger for det senere fænomen kaldet for "Julens Glæde". Der var tale om betydelige opsparede beløb - 10-16.000 kroner i årene omkring 1.verdenskrig. I spareforeningen sad Bach blandt andre i bestyrelse med kendte borgere som bogtrykker N.P. Thomsen, graver Lund og Morten Jensen, der var kasserer på Holstebro Svineslagteri.

Det var således ikke overdrevent, da pastor Stærmose ved skomagemester Bachs begravelse den 24. maj 1920 udtalte, at "han var en af dem, der vandt sine medborgeres Agtelse". Kolleger bar da også Bachs kiste ud af sognekirken. Og netop kolleger havde Bach haft rigtig mange af - så mange at de dannede egen mester-forening.

Skomagemesterforeningen i Holstebro

Ikke underligt at der altid har været et mylder af skomagere i de danske købstæder, næst efter mad og drikke fremstillede de et næsten livsnødvendigt produkt. I 1767, da der boede knap 700 mennesker i Holstebro, var der 12 skomagere i den lille flække ved Storåen. Da Bach halvandet århundrede senere sad i bestyrelsen for byens skomagemesterforening, var der 22 skomagemestere i Holstebro - toogtyve! Heriblandt kendte navne som Gytkjær i Skolegade, Gug Kjeldsen og L.A. Ottow i Nørregade samt Christen Tjagvad i Sønderlandsgade. Hvor mange svende byens skomagemestere dertil beskæftigede ved vi ikke, kun at de i 1906 startede Skomagersvendenes Fagforening i Holstebro.

Østergades nordside set fra øst mod vest i 1960. En køn række huse der på passende vis afsluttedes med Rømerhus på Store Torv. Østergade 9, som da ejedes af møbelpolstrer Gravengaard, ses lige ud for lyskeglen fra Brostræde. I ejendommen til højre for Gravengaards port var der endnu bogbinderi. De kommende årtiers udvikling fjernede grundlaget for de små værksteder med tilhørende butikker i Holstebro som andre steder.

Først i 1915 sluttede byens mestre sig sammen i Holstebro Skomagemesterforening. Allerede året efter sluttede også skomagemestrene i Struer, Vinderup og Hjerm sig til foreningen. Og alt som der blev stadig færre medlemmer sluttede mestrene i Lemvig (foreningen her startet i 1941) og Skive sig til Holstebroforeningen. Allerede fra 1916 optog man også skotøjshandlere i foreningen - den første var indehaveren af butikken med det stærke navn "Hector". Også handskemagerne søgte man ret hurtigt at få ind under foreningens vinger.

Holstebro Skomagemesterforening startede ved et møde den 1.marts 1915 på Hotel Royal, der lå på Store Torvs nordside. Til den første bestyrelse valgtes bl.a Gug Kjeldsen og Ottow. Allerede samme sommer fik foreningen besøg af kolleger fra Skive, som trakteredes med middag i Anlægspavillonen. I det hele taget kom det selskabelige og sociale element til at spille en stor rolle i foreningens virke, men naturligvis var det arbejdet med fælles priskuranter, som var den faglige baggrund for foreningens eksistens. Holstebroforeningen arrangerede således den 26.april 1916 et møde på Hotel Schaumburg for skomagere fra hele Ringkøbing amt med henblik på at "drøfte Standens Interesser og hvad man skulde gøre i de for Faget saa vanskelige Tider". På mødet besluttede man at indmelde sig i Centralforeningen af Skomagemestre. Man nåede også frem til en fælles priskurant for håndsuede sko i hele amtet. Mestrene forhandlede sig også frem til en aftale med læderhandlerne Helm i Holstebro og Fynboe i Lemvig om at disse udelukkende leverede skind til foreningens medlemmer. Med moderne ord: en eksklusivaftale.

I 1918 var Holstebros skomagemestre sammen med de øvrige mesterforeninger i Ringkøbing amt medinitiativtager til oprettelsen af Vestjysk Skomagemesterforening, der strakte sig fra Kongeåen til Thy. Skomagemester A.L. Bach fra Østergade havde en fremtrædende plads i dette faglige arbejde og deltog som delegeret i flere møder. På foreningens bestyrelsesmøde den 16.februar 1920 erklærede Bach dog, at han ønskede at trække sig ud af bestyrelsen. Et par måneder senere var han død.

Skomagemester Bachs pæne stue først i 1900årene. Stole med plydsbetrukne sæder og den næsten gulvtæppetunge dug på bordet hørte tiden til akkurat som de høje piedestaler med palmerne fuldendte tidens lidt overlæssede stil. Endnu var der dog plads til anerne på væggen midt iblandt bisquitplatter, reproduktioner og guldaldermalerier.

Sadelmager og møbelhandler Gravengaard

Omkring 1922 solgte fru Bach Østergade 9 til sadelmagemester Julius Vilhelm Gravengaard, som hidtil havde drevet forretning i Grønsgade. Gravengaard, der var født i Ringkøbing, var en efterkommer af den legendariske Naur-præst, provst J.C.L. Krarup, der senere flyttede til Borris, hvor han startede amtets første bogtrykkeri i 1815. Gravengaard havde i sin ungdom opholdt sig 7½ år i Amerika, hvor han arbejdede på en seletøjsfabrik. Her blev han tillige medlem af Odd Fellow Logen, en aktivitet han ivrigt fortsatte i Holstebro. I 1897 vendte Gravengaard hjem til Danmark og startede sadelmagerværksted i Holstebro i smedemester Thinggaards ejendom, som lå på hjørnet af Magnus Kjærs Gade og Østergade. Herfra flyttede han senere til Grønsgade. Omkring 1940 afstod Julius Gravengaard forretningen til sønnen Henning Gravengaard, men fortsatte dog de kommende år med at producere seletøj - det var stadig plads til den firbenede motor i det danske trafikbillede. Julius Gravengaard døde i 1950.

Henning Gravengaard var udlært møbelpolstrer hos faderen og kombinerede efterhånden dette håndværk med møbelhandel. Som sin far havde også han opholdt sig nogle år i Amerika, inden han kom hjem og etablerede sig i Holstebro, hvor også han var et meget aktivt medlem af Odd Fellow Logen og Industri- og Haandværkerforeningen. Henning Gravengaard drev herefter forretning i Østergade 9, indtil Holstebro Kommune i 1961 eksproprierede ejendommen. Det fik ikke Gravengaard til at gå på tidlig pension, idet han flyttede til Østergade 28, hvor han fortsat drev forretning indtil 1984 - han var da fyldt 80 år. Da den gamle møbelpolstrer døde i 1990, var det næsten tre årtier siden der gik hul på "Karussedambylden". For yngre Holstebroere havde Enghaven aldrig været andet end en parkeringsplads.